

**İslamcılık
Araştırmalarında
Yeni Bakışlar**

İslamcılık Araştırmalarında Yeni Bakışlar

Editörler: Lütfi Sunar & Büşra Bulut

Yayın No: 58

Araştırma Serisi No: 26

ISBN: 978-625-7800-57-0

E-ISBN: 978-625-7800-58-7

1. Basım, Ocak 2022

Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan

Yayına Hazırlık: Mehmet Beydemir

Musahhih: Zeynep Tanrıkkulu, Kübra Taşdemir

İç Tasarım: Zehra Elif Demirci

Kapak Tasarım: Seyfullah Bayram

© İLEM Yayınları 2022

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Hazar Reklam Matbaacılık

Sertifika No.: 26482

İskitler / Ankara

Telefon: +90 312 278 50 77

ilem
YAYINLARI

Aziz Mahmut Hüdayi M. Halk C. Türbe Kapısı S. No:13 Üsküdar - İstanbul

Tel: 0216 310 43 18 Faks: 0216 310 43 18

yayin@ilem.org.tr, ilem.org.tr/yayinlar

İLEM Yayınları, İLEM (İlmi Etüdler Derneği) ve Nobel Akademik Yayıncılık ortak markasıdır.

**İslamcılık
Araştırmalarında
Yeni Bakışlar**

Editörler
Lütfi Sunar & Büşra Bulut

ilem
YAYINLARI

Editörler Hakkında

Lütfi Sunar, lisans eğitimini 2002 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi bölümlerinde tamamladı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji bölümünde “Karl Marx ve Max Weber’in Doğu Toplumlarına Yaklaşımları” başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Sosyolojik teori, sosyoloji tarihi, şarkiyatçılık alanında çalışmalarında bulunan Lütfi Sunar, halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Sunar’ın Marx ve Weber’de Doğu Toplumları, Türkiye’de İş Ortaklıkları ve Marx and Weber on Oriental Societies adlı yayımlanmış üç telif kitabı ve çok sayıda editörlüğünü yaptığı kitap bulunmaktadır.

Büşra Bulut, 2011-2016 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Tarih bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2019 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih bölümü Cumhuriyet Tarihi alanında “Çok Partili Hayata Geçişte Devlet Adamlarının Görsel Temsilleri (1946-1960)” isimli yüksek lisans tezini sundu. İslamcı Dergiler Projesi (İDP) koordinatör yardımcılığının yanı sıra, İDP Sözlü Tarih uzmanı olarak da görev aldı. Türkiye’de Yayıncılığın Hafızası (TYH) projesinin koordinatörlüğünü yapmıştır. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi’nde uzman olarak görev yapmaktadır. İslamcılık çalışmaları üzerine İLEM Yayınları tarafından hazırlanan Fikir ve Hareket İncelemeleri araştırma dizisinin editörlüğünü üstlenmektedir.

Yazarlar Hakkında

Ali Haydar Beşer, lisans eğitimini 2004'te Adnan Menderes Üniversitesi İktisat bölümünde, yüksek lisansını 2012'de Marmara Üniversitesi İktisat Tarihi anabilim dalında tamamladı. Doktorasını “1990 Sonrası İslamcılığın Siyasal Söylem Farklılığı” başlıklı teziyle 2020 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji programında tamamladı. 2015-2016 arasında bir yıl süreyle University of Illinois at Urbana-Champaign'de (ABD) misafir araştırmacı olarak bulundu. 2009 yılından beri Kırklareli Üniversitesinde öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında; Türkiye'de İslamcılık düşüncesi, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve iktisat sosyolojisi bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Serdar Şahin, lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünde aldı. (2007) Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Küresel Şehirler ve İstanbul Araştırmaları bölümünde tamamladı. (2013) İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde hazırladığı “Türkiye'de İslamcılık Düşüncesinin Postkolonyal Teori Çerçevesinde İncelenmesi: Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un Dergi Yazıları Örneği” başlıklı teziyle (2021) doktora derecesini alan yazar, on yılı aşkın süredir bir kamu kurumunda görev yapmaktadır. Çalışma alanları arasında; siyasal ideolojiler, modern Türk düşüncesi, İslamcılık bulunmaktadır.

Birsen Banu Okutan, lisans eğitimini, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Tarih bölümünden (2000-2005) alırken Siyaset Bilimi üzerine yan dal yaptı. Yüksek lisansı yine aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler bölümünde (2005-2007) tamamlayarak, 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi bölümüne araştırma görevlisi olarak intisap etti. 2012 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi alanında doktor oldu, 2014 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yardımcı doçent olarak atandı. 2018 yılında doçent olan Okutan, toplumsal cinsiyet, dini kimlik, popüler kültür, tarihsel sosyoloji ve göstergebilim merkezli çalışmalarını sürdürmektedir.

Yunus Vehbi Karaman, Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinde lise eğitimini aldı. Lisans eğitimini Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde tamamladı. 2015 yılında öğretmenliğe başladı. Yüksek lisans eğitimini 2020 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyoloji bölümünde “1990’lı Yıllarda İslamcı Dergilerde Kapitalizm Tartışmaları” başlıklı tezini savunarak tamamladı. İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji bölümü doktora öğrencisi olan Karaman, öğretmenlik görevine devam etmektedir. Çalışma alanları arasında; Türkiye siyasal hayatı, Türkiye’de İslamcılık düşüncesi bulunmaktadır.

Jan-Markus Vömel, lisans eğitimini Rostock Üniversitesinde Tarih ve Siyaset Biliminde, yüksek lisansını Konstanz Üniversitesi Tarih bölümünde tamamladı. 2021 yılında doktora unvanını Konstanz Üniversitesi Tarih bölümünde “Order and the Visceral Self: The Inner Culture of Turkish Islamism (1950-2000)” başlıklı teziyle kazandı. Doktora tezini hazırlarken İstanbul Orient Institut İstanbul’da araştırmalarını sürdürdü. Freiburg Üniversitesinde kolonyalizm ve entelektüel düşünce tarihi üzerine dersler vermiştir. Duisburg-Essen Üniversitesi Contemporary History of Turkey araştırma grubunun üyesidir. Vömel; İslamcı düşünce, İslamcı erkeklik ve entelektüel fikir tarihi alanında çok sayıda makale yayımlamıştır. Çalışma alanları arasında; sömürge tarihi, erken modern kültürel temaslar, Türkiye İslamcı düşüncesi bulunmaktadır.

Hüseyin Arslan, 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. 2019 yılında aynı üniversitede “Milli Görüş Hareketi’nin Laiklik Anlayışı” başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesinde doktora çalışmalarını sürdürmekte ve Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. İLEM Yayınları’ndan çıkan Fikir ve Hareket İncelemeleri serisinde *Milli Görüş Hareketi: Siyasal ve Toplumsal Dönüşümler* adlı bir kitabı bulunmaktadır. Çalışma alanları arasında; Türk siyasi tarihi, Milli Görüş Hareketi, İslamcılık, laiklik, Türkiye’de sol bulunmaktadır.

İçindekiler

Sunuş	xi
İslamcılık ve Postmodernizm İlişkisinin Öteki Yüzü <i>Ali Haydar Beşer</i>	1
Postkolonyal Teori Çerçevesinde Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi <i>Serdar Şahin</i>	25
Kamusal Alanın Konukları Kadınlar: Kadın Kimliği Örneği (1995-1999) <i>Birsen Banu Okutan</i>	61
1990’lı Yıllarda İslamcıların Kapitalizm Eleştirileri <i>Yunus Vehbi Karaman</i>	93
Sedat Yenigün: 1970’ler İstanbul’unda İslamcı Aktivizmin ve Türkiye İslamcılığının Dönüşümü <i>Jan-Markus Vömel</i>	127
İslamcılığın Toplumsallaşması ve Siyasal Dilin Dönüşümü: Milli Görüş Hareketi <i>Hüseyin Arslan</i>	153

Sunuş

İslamcılık son derece geniş, içinde bulunduğu dönem ve ilişkiselliğiyle dinamik yapısından ötürü tanımı ve sınırları çizilmekte zorlanılan bir siyasi düşüncedir. İslamcı düşüncenin yapısı, aktif hayattaki karşılığı ve eylemleri üzerine anlatılar, İslamcılığın mahiyeti üzerine yapılan tanımlardan daha nettir. Türkiye siyasal ve düşünsel hayatının en canlı alanlarından birini teşkil eden İslamcılık düşüncesi tabana yayılmış, farklı formlara sahip bir fikriyat olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer ideolojilerle çatışma ya da uzlaşma bağlamında dahi olsa sürekli halde iletişim halinde olmuş ve tam bu nedenle Türkiye tarihinde siyasal alana hapsedilmeyecek genişlikte bir zemin açmıştır.

İslamcılığın tarihsel süreçleri bağlamında yöntem ve uygulamalarına bakıldığında kendi başına kati bir tanım ve çerçeveye sahip olmadığı ve olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye’de İslamcılık düşüncesinin taşıyıcısı olan kişi, grup ve ekoller; içinde bulunduğu zaman ve etkileşimleri ile dönüşen ve dönüştürücü gücü olan bir yapıya sahiptir. Bu zeminde düşünüldüğünde İslamcılık düşüncesi ana

hatları üzerinden içinde bulunduğu dönem, zaman, siyasal ve sosyal koşullar bağlamında kendi tecrübesini oluşturmuştur. Bu tecrübe hem bir ana hat üzerinden ilerlemekte hem de dönemine içkinliği bağlamında biricikliğini korumaktadır. İslamcılığın kendi dönemini kurma, yönetme ve yönlendirme çabası, pratiğini sürdürdüğü “şimdi” ile irtibatlıdır. Şimdilik iddiası İslamcı düşünceyi tarihsel bir vaka olmaktan çıkararak toplumsal bir tez olarak sunulmasına imkan tanımaktadır. Bu tez, İslamcı düşünceyi siyasal bir deneyimden kültür dünyasına, kitlenin gündelik hayatını belirleyen konumdan düşün dünyasının şekillenmesine kadar geniş bir yelpazede değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır.

İslamcı düşüncenin tarihsel deneyimi ve bugüne aktarımı üzerine çok sayıda çalışma yapılmış olsa da teorik zeminde değerlendirilecek metinlerin azlığı dikkat çekmektedir. Özellikle 1960 sonrasında toplumsal alanda görünürlüğünü artıran İslamcı düşünce kamusal talepleri, siyasal alandaki tartışmalara dahil tezahürlerini çeşitlendirerek genişletmiştir. 1960’ların ikinci yarısına gelene kadar İslamcı düşünce içinde büyük bir yekunu oluşturan “milliyetçi”, “sağcı” siyasal söylem 1970’lerin ilk yarısında küresel olayların da etkisi ile farklı bir renge bürünmüştür. 1970-1980 arasındaki Türkiye iç siyaseti ile küresel siyasetin paraleliği İslamcı düşüncenin yerellikten küresel söyleme evrilmesi, Türk ana akım İslamcılığına diğer İslamcılıklardan farklı bir karakteristik özellik kazandırmıştır. 1970’lerde sürekli bir kriz döneminden geçen Türkiye, bu on yılın başlangıcı ve sonunda iki askeri müdahale görmüş, sürekli değişen koalisyon hükümetleri, erken seçimler, sağ ve sol olarak ayrılan iki kanat arasındaki siyasal şiddet; 1970’lerin sonuna doğru gelen ekonomik bozulma ve beraberinde gelen iç/dış göç, kitleleri yerinden etti. İlk olarak ekonomik sebeplere dayanan kente göç diğer yandan eğitim sebebiyle gelişleri de içinde barındırıyordu. Bir nesil dönüşümü olarak

karşımıza çıkan 1970-1980 yılları, eğitim yoluyla kırsaldan kente gelen daha muhafazakar kesimlerin hem Türkiye iç siyaseti hem de küresel İslami söylemlerin etkisi altında kalmalarına sebep oldu. Bu etki, yerel muhafazakar-sağ dindarlık söylemini anti-emperyalist, anti-komünist bir zemine taşıyarak küresel bağlamda “ümmetçi” bir yapıya yaklaştırdı. Bahsi geçen dönemde düşüncenin siyasallaşması ve değişimi –diğer ideolojik görüşlerin durumu da göz önüne alınınca- daha geniş etkileri içermektedir.

1980 sonrası, Türkiye siyasetinin rengi ve toplumsal taleplerindeki dönüşüm tüm siyasal düşünceyi etkilediği gibi İslamcı düşünceyi de etkilemiştir. 1980 öncesindeki motivasyon farklı biçimlerde de olsa sürdürülmüş 1990’ların ikinci yarısına kadar bu dinamik belirleyici olmuştur. Bu katı sınırlamalar ve kısıtlı tarihlendirmeler birçok detayı kaybediyor olsa da düşün yapısının ana serüvenini özetler niteliktedir. Bu kitap içerisindeki ana başlıkları oluşturan İslamcı düşüncenin modernleşme, küreselleşme, postmodernizm, kapitalizm içerisindeki konumu; hareket içerisinde farklı tonların açığa çıkması gibi meselelerin tesadüfi olmadığı, bu hafıza ve tarihsel dinamiklerle düşünüldüğünde daha belirgin hale gelmektedir.

Türkiye’de İslamcılık üzerine yapılmış en önemli ve geniş çaplı çalışma niteliği olan İslamcı Dergiler Projesi’nin (İDP) bir çıktısı olan bu kitap, daha önceki yayınları ve araştırmaları bütünlüye özelliğe sahiptir. Düşün dünyasının en önemli malzemesi olan dergilerin erişilebilir olması alandaki söz, eylem ve olgunun tespiti, izahı ve karşılaştırması bağlamında büyük bir alanı aydınlatmıştır. Bu arşiv zamanla araştırmalar için yeni yöntem ihtiyacı açığa çıkarmış, kabul görmüş tanıların geçerliliğinin sorgulanması işlevi görmüştür. Bu kitap, İDP kapsamında yayımlanan diğer kitaplarda eksikliği hissedilen ve son dönemde öne çıkmış ana tartışmaları içermektedir. Alanda çalışan isimler

tarafından hazırlanmış, birbirini destekleyen ve şerh eden bu altı başlığın, tartışmalara katkı sunması ve yeni tartışmalar açması hedeflenmektedir.

Ali Haydar Beşer “İslamcılık ve Postmodernizm İlişkisinin Öteki Yüzü” makalesinde her iki kavramın ayrı ayrı tanımını yapmaktan ziyade bu iki kavram arasındaki ilişkiye ve ilişkinin mahiyetine odaklanmıştır. Bu ilişki düşünceyi etken edilgen yapısından çıkararak etkileşim zemininde değerlendirme imkanı tanımıştır. Ayrıca İslamcı düşüncede şekillenen monist ve ütopyik tarafın 1990’lar sonrasında kırılması, mümkün olana yönelmesi, gerçekçi ve dönüştürücü olması postmodernizm ile ilişkisini de tanımlamaktadır. Yazar, bu dinamik yapıda postmodern düşünümüllüğü İslamcı düşüncenin etkeni olarak değil iletişimi olarak ele almış; tartışmalarda *postmodernizmin* işaret ettiği fikriyat ile *postmodernitenin* eylemselliği arasındaki farkları öne sürmüştür. Beşer, İslamcılığın postmodernizm ile girdiği ilişkiyi ret üzerinden değil kendini yeniden ürettiği bir düzlemde değerlendirmesi bağlamında önemli tespitlerde bulunmuştur.

Serdar Şahin “Postkolonyal Teori Çerçevesinde Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi” isimli makalesinde İslamcı düşüncenin 19. yüzyılda İslam dünyasının kolonyal etki altında olmasına karşı ürettiği anti-kolonyal tepkinin ilerleyen süreçlerde daha çok açığa çıkan Avrupamerkezci anlatı, pozitivism gibi etkilere karşı verilen tepkinin ilk adımı olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia, direnç, eleştiri, kabullenme ya da tartışma bağlamında da olsa karşılaşılan her yeni durum ve etki karşısında kendini yeniden üreten İslamcı düşüncenin tek tip okumasının önüne geçmekte ve çeşitliliğine işaret etmektedir. Şahin, bu tepkilerin anlatımına dönük çalışmalarda İslamcı düşüncenin de “ötekiyi inşa” eden bir fikir olabileceği sorusuna verilen eksik yanıtlara dikkat çekmektedir. Yazar, postkolonyal tepkinin izahı, tarihi vakadaki karşılığı ve bugünü şekillendiren

etkisini değerlendirdikten sonra İslamcı düşünce üzerinde bıraktığı etkiyi incelemiştir.

Birsen Banu Okutan “Kamusal Alanın Konukları Kadınlar: Kadın Kimliği Örneği (1995-1999)” makalesinde İslamcı kadın anlatılarını teorik bir çerçeveye oturtarak bunu bir tarih yazımı meselesi olarak ele almaktadır. Yazar, Türkiye’de Müslüman kadının tarihi yazımını hedefe alır ve bu yazının önemli bir yekununun referans noktasının, mütedeyyin eril kamuya ait referanslar olduğunun altını çizer. Okutan, İslamcı kadın tarihi külliyatındaki eril referansları *Kadın Kimliği* dergisi örnekliginde değerlendirmeye tabi tutmakta ve bu mütedeyyin eril dilin Müslüman kadını konumlandırmasının analizini yapmaktadır.

Yunus Vehbi Karaman “1990’lı Yıllarda İslamcılarının Kapitalizm Eleştirileri” başlıklı makalesinde 1980 sonrasında neoliberalleşme ve postmodernitenin etkisinin Türkiye’ye ve İslamcı düşünceye etkisini tartışmaktadır. Hem siyasi hem de iktisadi olarak 1990 sonrasında toplumsal taleplerle daha çok öne çıkan İslamcı düşünce, yayınlarında iktisat ve kapitalizm meselelerini sıklıkla ele almıştır. Karaman, 1990’lar dergi yayıncılığında kapitalizm tartışmalarını incelemiş ve bu meseleye yaklaşımları kendi içinde kategorize ederek izah etmiştir.

Jan-Markus Vömel “Sedat Yenigün: 1970’ler İstanbul’unda İslamcı Aktivizmin ve Türkiye İslamcılığının Dönüşümü” başlıklı makalesinde biyografi üzerinden 1970-1980 arası İslamcı düşüncedeki dönüşümleri ele almaktadır. Yazar, Sedat Yenigün’ün İslamcılık içerisindeki şahsi deneyimini İslamcı düşüncenin sağ hareketlerden ayrışması, yerelden küresele dönüşümü, kentli ve entelektüel birikimi ve Türkiye ana akım İslamcılığının dinamik dönüşümüne paralel şekilde ele almıştır. Yenigün biyografisi üzerinden bir dönem analizi teklifinde bulunan Vömel dönem iklimini incelemiştir.

Hüseyin Arslan “İslamcılığın Toplumsallaşması ve Siyasal Dilin Dönüşümü: Milli Görüş Hareketi” başlıklı makalesinde Türk siyasi hareketinin önemli hatlarından biri olan Milli Görüş Hareketi’nin toplumsal tabandaki yansımalarını incelemiştir. Yazar, hareketin günümüze kadar devam eden etkilerinin izini toplumsal kökenleri üzerinden seyretmiştir. Hareketin toplumsal tabanda tartışmaya açılan, öne çıkan başlıkları; demokrasi ve laiklik tartışmaları, İslam Birliği savunusu gibi ana temalar tartışma ve eleştiri merkezinde ele alınmıştır.

Son zamanlarda öne çıkan İslamcı düşüncenin tartışmalı meseleleri üzerine güncel literatürü takip eden bu kitap, altı ayrı başlık ve teorik konuyla çalışmalara toparlayıcı bir nitelik kazandırmak amacı taşımaktadır. Bu çalışmanın kendisinden sonra gelecek araştırmalara örneklik teşkil etmesi ve İslamcılık düşüncesinin kaynaklarının daha nitelikli ve derinlikli çalışmalarla ele alınmasını teşvik etmesini ümit etmekteyiz.